

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑԱՅԻՆ ՌԻՍՈՒՄՆԱԳՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՍՏՆԻՇԱԳՈՐԾԱԿԱՆ
ՄՏԱՏՈՂՈՒԹՅԱՆԸ ՆՊԱՏՈՂ ՌԱԶՄԱՎԱՌՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ն.Մ.Մելքունյան

*Աշխարհի բարելավելու համար հարկավոր է
շրջվել դեպի դուրս կրթական մեթոդներ:
Այն պահից, երբ բացահայտվեն առավել արդյունավետ
մեթոդները, կրթությունը կդառնա գրեթե միակ
համապատասխան բնագավառը, որը կարող է բարելավել կյանքը:
Բ. Ֆ. Սքինըր*

Աշխատանքում դիտարկվում է հանրակրթական դպրոցում հայոց պատմություն առարկայի դասավանդման համագործակցային մեթոդները՝ կրթական համակարգում տեղի ունեցող բարեփոխումների պահանջներին համապատասխան:

Ուսուցման մեթոդը մանկավարժական գործունեության մի միջոց է, հնար, հիմնական գործիք, որով իրականացվում է ուսուցչի և աշակերտի համագործակցությունը՝ ուղղված ուսումնառության նախանշված արդյունքին:

Ներկայումս, հանրակրթական դպրոցի բարեփոխման գործընթացում ուսուցչին ազատ է մեթոդների ընտրության հարցում: Մանկավարժական գրականության մեջ առանձնացված են ուսուցման մեթոդների ընտրության վրա ազդող մի շարք գործոններ: Ստորև բերվում է դրանցից մի քանիսը.

- ուսուցման նպատակները և խնդիրները,
- թվանշակությունը,
- ուսուցման նյութերի քանակը և բարդությունը,
- սովորողների պատրաստվածության մակարդակը,
- սովորողների շահագրգռվածությունը,
- սովորողների տարիքն ու աշխատանքությունը, ուսումնական վարժվածությունն ու դիմացկունությունը,
- ուսումնական ժամաքանակը,
- ուսուցման նյութատեխնիկական ու կազմակերպչական պայմանները,
- նախորդ դասերին կիրառվող մեթոդները,
- ուսումնական պարապմունքների տիպը և կառուցվածքը,
- ուսուցչի-աշակերտ հարաբերությունները (ավտորիտար, համագործակցային),
- սովորողների թվաքանակը դասարանում,
- ուսուցչի պատրաստվածության մակարդակը:

Բացի այդ մեթոդների կամ մեթոդական հնարների կիրառումը չի կարող ինքննպատակ լինել: Այսինքն՝ բուն նպատակը ոչ թե արդարապես դասն աշխուժացնելն է կամ բաց դասի (ցուցադրական դասի) ընթացքում գործընկերների առջև մանկավարժական վարպետությամբ փայլելը, այլ առաջին հերթին՝ մեթոդական ձգժգույն կիրառմամբ հասնել ուսուցման նպատակների իրականացմանը: Եթե ուսուցչի կողմից կիրառված մեթոդները չեն տալիս դեպի այդ նպատակը, ուրեմն պետք է փոխել կամ կատարելագործել դրանք: Եթե մեթոդները արդյունավետ են, բայց դրանք պարզորոշ վկայում են, որ առաջադրված նպատակը տվյալ տարիքին անհամապատասխանության կամ ուսումնառության այլ պայմանների արդյունքում իրականացան չէ, ուրեմն պետք է վերանայել նպատակը [3]:

Դասարանում համագործակցային խմբերով աշխատանքը բազմաթիվ առավելություններ ունի: Այն գործուն և արդյունավետ ուսումնառության հնարավորություն է ընձեռում: Պատկերացնել մի դասարան, ուր աշակերտները զարգացնում են իրենց ուսումնական հմտությունները և բնօրյալում ըմբռնումները՝ զանազան իրական հանգամանքներում մասնակից դառնալով իրենց հետաքրքրություններն ու նրանկայությունը խթանող կոնկրետ գործնական

աշխատանքների: Նրանք անհատապես և խմբերով կարծիքներ են քննարկում, կազմում հանձնարարականների ցանկեր, գրում հայտարարությունների տեքստեր, հետազոտություններից ստացված տվյալներ հավաքում, նախապատրաստվում ելույթների և այլն:

Այստեղ ստեղծագործական գործունեությունը խմբային աշխատանք է և ստեղծագործական մտածողությունը խթանող համագործակցություն: Մտեղծագործող մարդկանց հետ աշակերտների համագործակցությունը նպաստում է, որ նրանք հաղորդակցվեն այն հնարներին, ռազմավարություններին ու մոտեցումներին, որոնք մարդիկ կիրառում են ստեղծագործելու ընթացքում:

Ուրիշներին հետ աշխատելու և համագործակցային ստեղծագործական աշխատանքից առավելագույնս օգուտ քաղելու էական պայմաններից մեկն ուրիշի տեղում իրեն պատկերացնելու կարողությունն է: Բավարարիկ խելացի և ստեղծագործական ներուժ ունեցող երեխաներ այդպես էլ չեն հասնում հաջողության, քանի որ գործնական մտածողություն չեն զարգացնում: Նրանք լավ են սովորում դպրոցում և հաջողությամբ են հանձնում ստուգողականներն ու քննությունները: Սակայն քնավ չեն սովորում, թե ինչպես պետք է փոխհարաբերվեն ուրիշների հետ, կամ ինչպես ուրիշի աչքերով նայեն առարկաներին ու երևույթներին և իրենք՝ իրենց: Ուստի անհրաժեշտ է հատուկ ուշադրություն դարձնել այս հիմնահարցերին, քանի որ դիմացինի տեսակետի ըմբռնումը աշակերտներին հնարավորություն է տալիս առավել հեշտությամբ հարմարվել կյանքի պահանջներին: Համագործակցային ուսումնառության մեթոդները կարող են արդյունավետորեն գործադրվել ցանկացած դասարանում՝ ցանկացած բովանդակություն ուսուցանելու համար: Այդ մեթոդները հաջողությամբ կիրառվում են ինչպես համասեռ (հավասար ընդունակությունների տեր աշակերտներից կազմված), այնպես էլ օժտված երեխաների կամ հատուկ կրթության դասարաններում: Համագործակցային մեթոդների կարիքն զգացվում է հատկապես առաջադիմության տարբեր մակարդակներ դրսևորող դասարաններում: Համագործակցային ուսումնառությանը կարող է նպաստել երեխաների կարողությունների ըստ ամենայնի բացահայտմանը:

Համագործակցային մեթոդներով աշխատել՝ նշանակում է աշակերտներին նախ բաժանել փոքր թիմերի: Ուսուցման կազմակերպման այդ ձևը սովորողներին հնարավորություն է տալիս իրենց գիտելիքներն ու փորձը դասընկերների հետ փոխանակել, համատեղ խնդիրներ լուծել: Ուսուցման այս ձևը ժողովրդավարական հասարակության կարևոր նախապայմաններից է: Աշխատելով տարբեր ընդունակություններ, հմտություններ, բնավորության գծեր ունեցող դասընկերների հետ, աշակերտները զարգացնում են ժողովրդական հասարակությանը բնորոշ՝ բազմազան իրադրություններում արդյունավետ գործելու հմտություններ և որակներ:

Ընթերցող է, որ աշխատելիս աշակերտները պահպանեն հետևյալ կանոնները.

- Ես քննադատում եմ գաղափարները, ոչ թե մարդկանց:
- Ես հիշում եմ, որ բոլորս այստեղ միասին ենք:
- Ես քաջալերում եմ յուրաքանչյուրի մասնակցությունը:
- Ես լսում եմ բոլորի մտքերը, նույնիսկ նրան համաձայն չեմ դրանց:
- Ես վերաձևակերպում եմ ինչ-որ մեկի ասածը, նրան այն հստակ չէ:
- Ես փորձում եմ հասկանալ հարցի երկու կողմերն էլ:
- Սկզբում արտահայտում եմ բոլոր գաղափարները, ապա դրանք խմբային աշխատանք կազմակերպելիս միացնում [2]:

Դասապրոցների ընթացքում ուսուցիչները պետք է հետևեն հետևյալ խորհուրդներին:

- Առաջարկները պետք է հստակ և պարզ ներկայացվի:
- Խումբը պետք է տեղեկացված լինի ժամանակային սահմանափակումներին:
- Խմբի և դասարանի աշակերտները պետք է միմյանց լսեն: Եթե նույնիսկ համաձայն չեն իրար հետ:
- Խմբային քննարկումների ժամանակ ոչ ոք չպետք է իշխի մյուսների նկատմամբ:
- Խրախուսել մասնակցությունը և հարցերը:

Փոքր խմբերով աշխատանքը ինքնանպատակ չէ: Այն միջոց է համագործակցային ուսուցման հասնելու ճանապարհին: Կրթության հայտնի տեսաբաններ Ժան Պիաժեն, Լև Վիգոտսկին և այլք, պնդում են, որ երեխայի մտավոր զարգացման գործում սոցիալական փոխազդեցությունն ու միջանձնային հաղորդակցությունը կարևոր գործոններ են: Ուսուցչի համար շատ կարևոր է հասկանալ, որ ոչ միշտ են փոքր խմբերը համագործակցային: Համագործակցության աստիճանից կախված՝ դասապրոցներում հնարավոր են փոքր խմբերով աշխատանքի հետևյալ մակարդակները.

1. Կնիձ խմբերը: Թոն աշակերտներն աշխատում են խմբերով, բայց առանձնակի շահագործվածություն չեն դրսևորում: Նրանք մտածում են, որ ուսուցիչը իրեն գնահատելու է անհատական աշխատանքի համար: Արտաքուստ աշակերտները քննարկում են, բայց խորքում նրանք մրցակցում են: Նրանք միմյանցից քողարկում են գիտելիքները, իրար շփոթեցնում են:

2. Ավարտական խմբերը: Աշակերտները բաժանված են խմբերի, բայց առաջադրանքը տրված է այնպես, որ համատեղ աշխատանքի կարքի չի զգացվում: Աշակերտները աշխատում են անհատական, առանց մտքեր փոխանակելու, միմյանց հետ համագործակցելու:

3. Համագործակցային խմբերը: Աշակերտները հասկանում են, որ իրենց հաջողությունը կախված է բոլոր անդամների ներդրումից: Նման խմբերին բնորոշ է թիմային աշխատանքի ոգին, ընդհանուր նպատակին հասնելու համար առավելագույնը անելու ցանկությանը, փոխվախվածությունն ու սոցիալիսական փոխազդեցության հմտությունները, խմբի աշխատանքի ընթացքը և արդյունքը մշտապես գնահատելու ու վերանայելու կարողությունը:

4. Բարձրակարգ համագործակցային խումբ: Այս խումբն ունի նախդրի բոլոր հատկանիշները: Վերջնալսից զատ բարձրակարգ համագործակցային խմբի անդամները աջակցում են յուրաքանչյուրի անհատական առաջընթացին, գործում են փոխադարձ նվիրվածությամբ սկզբունքով: Իրականում նման խմբեր հազվադեպ են լինում: Այսպիսով, ոչ բոլոր խմբերը կարելի է համարել համագործակցային: Աշակերտներին մի սենյակում նստեցնելը, մի խմբում ընդգրկելը, նույն առաջադրանքը հանձնարարելը դեռևս բավարար չեն համագործակցային ուսուցման մասին խոսելու համար: Ռեսուրսիչը պետք է հետևողականորեն ձգտի ստեղծել համագործակցային ուսուցման մթնոլորտ, որպեսզի արդարացված և արդյունավետ լինի փոքր խմբերով աշխատանքը [3]:

Արդյունավետ համագործակցային խմբային աշխատանքը հնարավոր է միայն այն դեպքում, երբ առաջադրանք և, որի վրա աշխատում է խումբը տրված է այնպես, որ այն ավարտելու համար պահանջվում է թիմային աշխատանք: Ռեսուրսիչը պետք է հասկանա, որ ոչ բոլոր առաջադրանքներն են հարմար համագործակցային ուսուցման նպատակների համար, քանի որ դրանք չեն նպաստում խմբերի միջև փոխազդեցությանը: Օրինակ պարզ մաթեմատիկական բանաձևերի լուծումը ինքնին չի պահանջում խմբային աշխատանք՝ հանձնարարությունը կատարելու համար: Մյուս կողմից, զենկոյից կամ ելույթի պատրաստումը կամ պատմական իրադարձությունների ուսումնասիրությունը արդյունավետ հնարավորություն է ստեղծում խմբերից շատերում, եթե չասենք բոլոր խմբերում, իրական համագործակցություն զարգացնելու համար:

Համագործակցային ուսուցման հայոց պատմության դասերի համար համապատասխան առաջադրանքներ պատրաստելիս, ուսուցիչը պետք է հետևի երեք հիմնական պայմանների, որոնց պետք է բավարարի առաջադրանքը:

Այդ պայմաններն են.

ա) խմբի անդամները պետք է ունենան մասնակցելու պատճառներ,

բ) առաջադրանքը պետք է խմբի բոլոր անդամներին խոսելու հնարավորություն ընձեռնի,

գ) խմբի անդամները պետք է ընտրություն կատարեն և որոշում ընդունեն:

Մասնակցություն. Խնդրակալով ուսուցման առաջադրանքի պատրաստումն ամենակարևոր ուղեցույցն է, որ խմբի բոլոր անդամները պետք է կարողանան հեշտությամբ մասնակցել առաջադրանքի կատարմանը: Այնհայտ է, որ ուսուցողական ցանկացած լավ առաջադրանք պետք է հետաքրքրական լինի աշակերտների համար և համապատասխանի առօրյա իրավիճակներին: Ավելին, լավ խնդրակալով առաջադրանքի կատարման համար սովորաբար պահանջվում են տարբեր տեսակներ, կարծիքներ, և զարգացրենք: Ի յուրմե, համագործակցային ուսուցման առաջադրանքները հազվադեպ են միայն մեկ ճիշտ պատասխան կամ լուծում ունենում, սակայն դրանք կարող են հանգեցնել տարբեր արդյունքների՝ կախված կիրառվող մեթոդներից և խմբի կողմից որոշված ընտրություններից:

Խոսելու հնարավորություն. Խնդրությունը ցույց է տվել, որ արդյունավետ խոսակցության քանակը դրական կորելացիայի մեջ է ուսուցման որակի հետ, այսինքն՝ ինչքան շատ են խոսում և հաղորդակցվում աշակերտները այն մասին, թե ինչ են սովորում, այսինքն ավելի շատ են սովորում այդ մասին: Համագործակցային առաջադրանքի հիմնական առանձնահատկությունն այն է, որ այն պետք է արժարժի այնպիսի խնդիր կամ հարց, որն ունի մեկից ավելի լուծում կամ

պատասխան: Այդ է պատճառը, որ համագործակցային ուսուցման նպատակների համար հատկապես նպատակահարմար են քաջ հարց: Ինտնրակտիվ խոսակցությանը նպաստող առաջադրանքը այն է, որ ներգրավում է աշակերտներին՝ իրենց գաղափարները կիսելու, տեղեկություն փոխանակելու, ընտրություն կատարելու և որոշում կայացնելու համար:

Ընտրություն կատարելու և որոշում ընդունելու, հենց, որ աշակերտները բախվում են այնպիսի իրավիճակի, մեր չկա առաջ տանող ճանապարհի, նրանք պետք է պլանավորեն և որոշեն, թե որն է ամենալավ քայլը, որ իրենց կարող են կատարել: Ընտրություն կատարելը և որոշում ընդունելը օգնում է աշակերտներին փոխկապել ինչ են իրենք սովորել և ինչպես է հնարավոր կատարել առաջադրանքի մեկ կամ մի քանի ասպեկտները: Եթե ուսուցիչը խելամոռն է մշակում համագործակցային առաջադրանքը, ապա աշակերտներին հուշում է, թե որ գրքերից են նրանք օգտվելու, ինչպես են բաժանելու աշխատանքը, ինչպես են ամփոփելու և ներկայացնելու իրենց արդյունքները, ինչպես են գնահատելու իրենց անփական աշխատանքի որակը:

Ընտրություն կատարելը և որոշում ընդունելը պահանջում են հմտություններ, որոնք պետք է շարունակաբար ուսուցանվեն: Եթե աշակերտները համագործակցային ուսուցման քիչ փորձ ունեն, ուսուցիչը կարող է սահմանափակել խմբի համար հնարավոր ընտրությունները:

Վկա որևէ կանոն, որտեղ նշված չեն են համագործակցային ուսուցմանը համապատասխանող թեմաների: Ուսուցիչը, մի փոքր փոփոխելով, գրեթե բոլոր թեմաները կարող է դարձնել կիրառելի փոքր խմբային աշխատանքի համար:

Այնուամենայնիվ կան որոշ առարկաներ և թեմաներ, որոնք ավելի դյուրինությամբ են համապատասխանում խմբային աշխատանքի համար: Պատմությունը, հասարակագիտությունը, ճշգրիտ գիտությունը և գրականությունը այն դպրոցական առարկաների թվում են, որոնցում ուսուցիչները կարող են առանց դժվարության գտնել արդյունավետ հարցեր՝ համագործակցային ուսուցման համար:

Դպրոցի բարելավման ծրագրերում պետք է հատկացնել բավականաչափ ժամանակ, որպեսզի աշակերտները և ուսուցիչները պլանավորեն և գործնականում իրականացնեն ինտերակտիվ առաջադրանքները: Գոյություն ունեցող ուսումնական նյութերի առաջադրանքներից շատերը նույնպես նախատեսված են անհատական աշխատանքի համար: Հետևաբար, անհրաժեշտ է, որ ուսուցիչները անցնեն համապատասխան վերապատրաստում՝ պլանավորել ուսուցողական նոր տեսակի առաջադրանքներ, որոնք նպաստում են փոխնորոգողությանը, հաղորդակցությանը և համագործակցությանը և որոնք պահանջում են ավելին, քան կարող է կատարել մեկ անձը [4]:

Դասապլանը կազմելու ժամանակ ուսուցիչը պետք է հաշվի առնի ժամանակակից մեթոդներն ու դասապլանի կառուցվածքը.

- ներածական մաս (խթանում),
- հիմնական մաս (խմատի ընկալում),
- ամփոփում (կշռադատում),
- անհրաժեշտ նյութեր,
- կազակցում:

Ներածական մաս.

- աշակերտների ուղադրության գրավում,
- հետաքրքրության ստեղծում, ներգրավում, կապակցում ունեցած գիտելիքների հետ,
- դասի հետագա ընթացքի, նպատակների և ակնկալվող արդյունքների ներկայացում,
- սովորողների ակտիվացում, խթանում:

Հիմնական մաս.

- ռեսուրսավոր նյութի բովանդակության ուսումնասիրում և հետազոտում,
- նյութերի ներկայացում:

Ամփոփում.

- արդյունքների վերլուծություն,
- հետադարձ կապի ապահովում,
- հետագա անելիքների հստակացում [5]:

Ստորև ներկայացնում են հայոց պատմությունից դասապլան, որտեղ ներկայացված է համագործակցային ռազմավարություններ:

Առարկա՝	Հայոց պատմություն
Դասարան՝	8-րդ
Թեմա՝	Ազատագրական պայքարը Արցախում (18-րդ դար)

Նպատակը և խնդիրները

- Արցախում ծավալված ազատագրական պայքարի և դրա արդյունքների համակողմանի պատկերացումների ձևավորում:
- Ազատագրական շարժման պատճառների պարզաբանում:
- Պատճառ, առիթ, հետևանք կապի հստակացում:
- Անհատական և խմբային աշխատանքների կատարման հմտությունների ձևավորում և զարգացում:

Անհրաժեշտ նյութեր

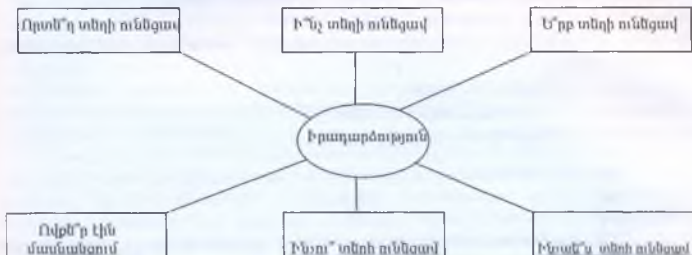
Քարտեզ, դատագիրք, տետր, նկարներ, գրատախտակ, իլյուստրացիաներ

Դասի ընթացքը

Ներածական մաս 5-7 րոպե

Գրատախտակին գրել և աշակերտների միջոցով լրացնել

«Իրադարձության վերլուծության գծապատկերը»:

Հիմնական մաս - 20-25 րոպե

- Համառոտ ներկայացնել այն հարցերը, որոնց պետք է անդրադառնալ դասի ընթացքում:
- Հարցնել, թե աշակերտների կարծիքով, ինչու՞ սկսվեց ազատագրական պայքարն Արցախում: Ելնելով աշակերտների պատասխաններին՝ բացատրել սպառնադրական շարժման պատճառները, ընթացքը և արդյունքը:
- Գրել, ինչպիսի՞ն էր Եսայի Հասան-Ջալալյանը ձեր պատկերացմամբ (ներք ընթացքում չարադրանք, անհատական աշխատանք): Այնուհետև աշակերտը կարդում է իր կողքի, կամ դիմացի նստած դասընկերոջ կարծիքը:

Յուրաքանչյուր աշակերտի տնականից մեկ բառ, որը վերաբերվում է Եսայի Հասան-Ջալալյանին «միտագործ»-ի միջոցով գրել գրատախտակին:

«Ձնագնդի» միջոցը կիրառելով (անհատական, այնուհետև գույգով վերջում՝ քաղցկով) ներկայացնել ինտելյալ հարցերի պատասխանները:

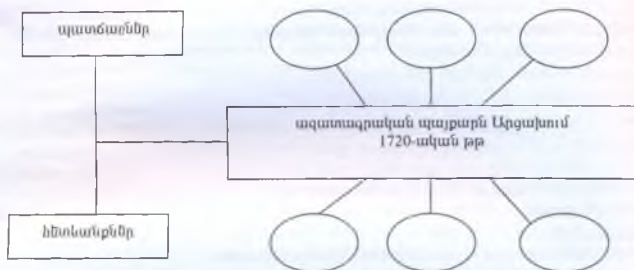
ա) Ի՞նչ նշանակություն ունեցավ Արցախի ազատագրական պայքարը:

բ) Կապը մեր օրերի հետ:

- Լրացնել գրատախտակին գրված «ո» - ձև աղյուսակը:

ժամանակագրություն	ազատագրական պայքարի վայրերը	նշանավոր դեմքեր

Ամփոփում- 5-7 րոպե

Տնային առաջադրանք -2-3 թույլ

- Կիրառվող մեթոդներ, մեթոդական հնարներ.
Զրույցներ «Իրադարձության վերլուծության գծապատկեր», «Ձնագնդի», «Թ-ձև աղյուսակ», «Ապագայի անիվ»:
- Դասի տիպը՝ յսառը կամ համակցված:
- Միջառարկային, ներառարկայական կապեր՝
նոր դարեր, աշխարհագրություն, գրականություն:

Резюме

В работе рассматриваются вспомогательные методы преподавания предмета «История армянского народа» в общеобразовательной школе в свете нововведений, имеющих место в образовательной системе, требующих внедрения новых методов и подходов.

Գրականություն

1. Ա.Գյուլբուրդյան, Ա.Ասրգալյան, Դ.Դրիգոլյան, Շ.Գասպարյան, Պատմություն, հասարակագիտություն (ուսուցիչների 5-օրյա վերապատրաստումների պլան և նյութեր), Երևան 2007, 155 էջ:
2. Գ.Հովհաննիսյան, Ա.Զոհրաբյան, Ա.Արնաուդյան, Զ.Գրիգորյան, Մ.Դավթյան, Ի.Օնանովա, Կառուցողական հիմունքները և մեթոդները, Տիգրան Մեծ 2004, 336 էջ:
3. Ա.Գյուլբուրդյան, Ս.Խաչատրյան, Ս.Խրիմյան, Մ.Պետրոսյան, Մասնագիտական զարգացման ձեռնարկ (Ուսուցիչների համար), Կրթության ազգային ինստիտուտի հրատ., Երևան 2004, 180 էջ:
4. Վնաա Պետրոսյան, Համագործակցային ուսուցում վերապատրաստողի ուղեցույց-ձեռնարկ, Երևան, «Անտարես», 2006, 96 էջ:
5. Զինի Թիլ, Բորթիս Ս. Մերեդիթ և Չարլզ Թեմփլ, Զննադատական մտածողության համակարգը ուսումնական ծրագրի ողջ համատեքստում (Ուղեցույց I), (Պատրաստված «Զննադատական մտածողության զարգացումը կարդալու և գրելու միջոցով»), 1999, 42 էջ:

և.Արսլանի անվան ԵՊՄՀ